

STRESZCZENIE

Okres rządów dynastii Jagiellonów stanowił czas wzrostu znaczenia państwowości polskiej na arenie międzynarodowej. Wpływ na pozycję Królestwa Polskiego poza granicami kraju miała wewnętrzna polityka dynastyczna, przychylna koniunktura gospodarcza, która wpływała na rozwój i stan życia mieszkańców. W takich warunkach rozwijała się kultura rycersko-szlachecka, której największy rozkwit przypada właśnie na czasy rządów dynastii Jagiellonów.

W niniejszej rozprawie, pt.: „Aspekty materialne kultury rycerskiej w Królestwie Polskim doby Jagiellonów w źródłach polskich”, podjęte zostały rozważania na temat kultury rycerstwa/szlachty, która stanowiła elitę Królestwa w XV i XVI wieku. Stwierdza się, że na rozwój kultury wpływały kwestie związane między innymi z poczuciem przynależności, mentalności, etosu, postaw przyjmowanych lub negowanych przez grupę kierującą się wspólnymi kierunkami bytowania i rozwoju. Odzwierciedleniem, ale też i przejawem kultury rycerskiej są wszystkie „wytwory” powstałe na skutek działalności szlachetnie urodzonych. Bogactwo tych źródeł umożliwia podjęcie badań nad pełniejszym poznaniem kultury rycerstwa.

W pracy wykorzystane zostały głównie źródła materialne, z których czerpać można wiedzę odnośnie do kultury rycerskiej w Królestwie Polskim w dobie panowania dynastii Jagiellonów. Pomocny dla zobrazowania wspaniałych pozostałości z tego okresu jest również materiał zaprezentowany w części katalogowej. Oczywiście, niemożliwe było zrezygnowanie z przekazów pisanych. Odgrywają jednak one w stosunku do źródeł materialnych rolę pomocniczą.

Poznanie tematu oraz stworzenie katalogu o charakterze systematycznym służy uporządkowaniu rozległego i wielowątkowego tematu, jakim jest obyczajowość i kultura rycerska. Zwrócić należy jednak uwagę, że masowość oraz różnorodność źródeł dotyczących kultury rycerskiej nie pozwala zestawić pełnego obrazu-katalogu zbudowanego bezwzględnie ze wszystkich istniejących materiałów źródłowych tego typu.

Zakres chronologiczny pracy obejmuje czasy rządów dynastii Jagiellonów w Królestwie Polskim. Początkową cezurą czasową w niniejszych rozważaniach jest 1386 rok, czyli data objęcia rządów przez Władysława Jagiełłę. Datą zamykającą omawiane zagadnienia jest rok 1586, kiedy to rządy w państwie zakończył sprawować Stefan Batory wraz z żoną Anną Jagiellonką, ostatnią przedstawicielką dynastii Jagiellonów na tronie polskim.

Zakres terytorialny niniejszej rozprawy obejmuje zasadniczo swymi granicami Królestwo Polskie. Z rozważań wyłączone zostało Wielkie Księstwo Litewskie oraz ziemie będące pod lennym zwierzchnictwem królów polskich, między innymi: księstwa mazowieckie, Prusy Zakonne, Prusy Książęce, gospodarstwo mołdawskie. Ponadto badaniom nie zostały poddane również województwa ruskie oraz Prusy Królewskie, jako różniące się znaczenie pod względem kulturowym w stosunku do pozostałej części Korony.

Głównym celem pracy było wskazanie źródeł o charakterze materialnym niepisany, których analiza pozwala na zapoznanie się z wszystkimi aspektami, odnoszącymi się do kultury tej uprzywilejowanej warstwy społeczeństwa polskiego. Raz jeszcze należy podkreślić masowość oraz różnorodność źródeł odnoszących się do obszernego pojęcia, jakim jest kultura rycerska.

Rozprawa składa się z pięciu posiadających swoje wewnętrzne podziały rozdziałów, wstępu, zakończenia, ilustrowanego katalogu (117 numerów) oraz bibliografii obejmującej 1004 pozycje (łącznie źródła i literatura).

Pierwszy rozdział, pt.: „Źródła w ujęciu teoretyków” dotyczy kwestii źródłoznawczych. W części tej dokonano systematyzacji źródeł ze względu na poszczególne rodzaje oraz przedstawiane przez teoretyków koncepcje. Dało to możliwości określenia miejsca zajmowanego wśród źródeł przez źródła materialne, a także pozwoliło wypowiedzieć się na temat, jak można pozyskiwać z nich informacji.

W rozdziale drugim, pt.: „Kultura rycerska” podjęte zostały rozważania na temat pojęcia kultury rycerskiej oraz jej przejawów. Skupiono się na ukazaniu jej niematerialnych przejawów o charakterze duchowym, o których wiedza zachowała się w pracach ówczesnych kronikarzy, literatów czy poetów. Trzeci rozdział, pt.: „Uwarunkowania kultury rycerskiej/szlacheckiej w Polsce XV i XVI wieku”, odnosi się do czynników, które odegrały istotną rolę w procesie formowania się stanu rycerskiego i szlacheckiego. Podjęto w tym miejscu rozważania na temat pojęcia i genezy powstania rycerstwa/szlachty. Wskazano również na kształtowanie oraz umacnianie się tej warstwy społecznej, odwołując się jednocześnie do tożsamości tej grupy społecznej. W następnym rozdziale, pt.: „Uwarunkowania kultury rycerskiej/szlacheckiej w Polsce XV i XVI wieku”, zwrócono uwagę na udział szlachty w życiu politycznym Królestwa Polskiego wskazując na jej uprzywilejowaną pozycję, jak również jej wpływ na władzę. Obszerny rozdział czwarty, pt.: „Źródła materialne niepisane źródłem do poznania elementów kultury rycerskiej”, traktuje o różnorodności źródeł materialnych powstałych w wyniku działalności i funkcjonowania przedstawicieli rycerstwa/szlachty. Wskazuje się jednocześnie na interdyscyplinarny charakter tych źródeł, które niosą ze sobą bogaty

ładunek informacyjny na temat szeroko pojętej obyczajowości i kultury szlacheckie urodzonych, dotykając kwestii mentalności, religijności, gustów artystycznych, trendów modowych czy też utartych schematów. Ostatni rozdział, pt.: „Źródła materialne w źródłach pisanych” wskazuje na ukazane w źródłach pisanych odniesienia do materialnych wytworów rycerstwa/szlachty. Zwracając przy tym uwagę na obszerność umieszczanych przez ówczesnych twórców informacji biorąc pod także pod zainteresowanie celowość umieszczenia informacji. Niniejsza część pracy stanowi dopełnienie głównej tematyki rozważań.

Źródła materialne stanowią namacalny dowód aktywności warstwy szlacheckiej w dziedzinie szeroko pojętej sztuki i kultury, powstałej jako wynik życia i działalności szlachty. Zostały one przywołane w rozdziale czwartym niniejszej dysertacji. Rezultaty tej działalności niosą za sobą bogaty ładunek informacji, na podstawie którego można wnioskować o mentalności, religijności, gustach artystycznych oraz estetycznych, panującej modzie, utartych schematach, a nawet zasobności portfela. Wskazuje się jednocześnie na ich interdyscyplinarny charakter. Stąd też duże zasługi w odkrywaniu oraz badaniu materialnych pozostałości przypisuje się nie tylko historykom, lecz również archeologom, muzealnikom, historykom sztuki, konserwatorom oraz pasjonatom historii oraz sztuki.

Zwraca się także uwagę na odwołania, które odnaleźć można w źródłach pisanych, a dotyczących istniejących źródeł materialnych. Obszerność umieszczanych przez ówczesnych twórców informacji wynikać może często z faktu niezwykłości oraz rzadkości występowania elementów stroju, interesujących zdobień, ect., Szersze odwołania, czy też lakoniczne nawiązania nie występują samodzielnie, a pojawiają się przy okazji opisów zdarzeń, czy sytuacji. Można zauważyć silną tendencję do opisywania przez pisarzy średniowiecznych spraw z ich punktu widzenia istotnych i jednocześnie niecodziennych, przy okazji tylko wspominając o sprawach i przedmiotach codziennych. Dla dzisiejszych badaczy sprawy codzienne przedstawicieli epoki średniowiecza są ciekawe i istotne, niestety nie wydawały się one takie dla ówczesnie żyjących pisarzy; co oczywiście można zrozumieć; stąd też często pojawiały się one na zapisanych kartach jedynie, niejako przy okazji. Przekłada się to na raczej lakoniczne opisywanie materialnych źródeł niepisanych.

Jak sądzę, moja praca przyczyni się do pewnego uporządkowania i rozszerzenia wiedzy głównie na temat materialnych przejawów kultury rycerskiej w Królestwie Polskim doby Jagiellonów, ale przecież w ten sposób rzuci się też nowe światło na kulturę duchową tej warstwy społecznej.

mgr Anna Lachowska